

виту орієнтацій на організацію діяльності учнів.

Під кінець експерименту серед його учасників виділилися особи, які: орієнтувалися передусім на диференційований підхід до учнів для кращого засвоєння ними навчального матеріалу; спрямовували свою увагу передусім на розвиток пізнавальних інтересів учнів; прагнули забезпечити розвиток особистості учнів через використання системи завдань, що поступово ускладнювалися.

Висновки. Отже, система суб'єкт-предмет-суб'єктних взаємин

переважно будується на мисленні, яке має категоріальний характер і виражається в розумінні і засвоєнні навчальних текстів. Активізація мислення вчителя і учня здійснюється в утворенні провідної ідеї (уроку, чверті, року), пов'язаних з розвитком його інтелектуального потенціалу, втіленні ідеї в конструктивну схему, яка у розгорнутому вигляді показує шлях втілення конкретної ідеї, а конкретна ідея інтелектуального потенціалу учня трансформується у оперативний образ системи ситуацій, які є проміжними на шляху до мети.

Література

1. Выготский Л.С. Собрание сочинений: в 6-ти томах / Лев Семенович Выготский. – М.: Педагогика, 1984. – Т.6. – 400 с.
2. Лиепиньш Э.К. Категориальные ориентации познания / Э.К. Лиепиньш. – Рига: Зинатне, 1986. – 210 с.
3. Кулюткина Ю.Н. Мышление учителя: Личностные механизмы и понятийный аппарат / Ю.Н.Кулюткина, Г.С.Сухобской. – М.: Педагогика, 1990. – 102 с.
4. Рубинштейн С.Л. О мышлении и путях его исследования / Сергей Леонидович Рубинштейн. – М.: АН СССР, 1958. – 146 с.
5. Чепелева Н.В. Психологическая герменевтика – наука о понимании / Наталья Васильевна Чепелева // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 3. – С.6-10
6. Ярошевский М.Г. Неправомерное мнение о несовместимости естественнонаучного образа мысли с ценностно-нравственным воззрением на сущность человека / Михаил Григорьевич Ярошевский // Человек. – 1998. – № 2. – С.46-48

Щербан Т.Д.

Исследование особенностей мыслительной активности учителя в процессе решения обучающих задач

В статье рассматривается процесс мышления учителя. Мышление педагога носит категориальный характер и выражается в понимании и усвоении обучающей информации. Активизация мышления учителя и ученика происходит в процессе создания ключевой идеи, связанной с развитием его интеллектуального потенциала. Внедрение идеи в конструктивную схему, которая в развернутом виде указывает путь реализации конкретной идеи, а конкретная идея интеллектуального потенциала ученика трансформируется в оперативный образ системы ситуаций, которые являются промежуточными на пути к цели.

Ключевые слова: обучающая задача, мышление, мыслительная активность, категориальный характер, ключевая идея, образ.

Scherban T.D.

To the issue of specifics of cognitive activity of a teacher in the process of performing teaching tasks

The author of the article has considered the process of teacher thinking. The thinking of a teacher is categorical and expresses itself in understanding and mastering of educational information. Making more active of teacher and pupil thinking is fulfilled by the creation of the leading idea connected with the development of his/her intellectual potential. Ideas have been inculcated into constructive scheme which shows the way of inculcation of specific idea of the intellectual potential of the pupil transforms into operative form of the system of situations which are intermediate on the way to the goal.

Key words: teaching task, thinking, thinking activity, categorical character, leading idea, form.

УДК 378.14: 37.013.77

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Яцина О.Ф.

У статті автор розглядає психологічні аспекти активізації пізнавальної діяльності студентів в умовах навчання у вищій школі.

Ключові слова: активізація пізнавальної діяльності, активність студентів, учбовий процес.

Постановка проблеми. Наукові, соціально-економічні та технологічні досягнення суспільства обумовлюють тенденцію до його прогресивного розвитку в усіх напрямках і відповідно висувають нові вимоги до системи освіти, основна мета якої полягає у формуванні компетентної, соціально активної творчої особистості. Проте в умовах існуючої системи організації навчального процесу рівень готовності студентів до майбутньої професійної діяльності не в повній мірі відповідає вимогам до сучасного спеціаліста. Для глибокого оволодіння матеріалом навчальних програм студентству необхідно постійно вдосконалювати свої знання, виробляти навички дослідника, активізувати пізнавальну діяльність. Сьогодні процес учбової діяльності вищих закладів освіти все більше спрямовується на збільшення кількості годин самостійної роботи студентів, яка у свою чергу ґрунтується на активній пізнавальній діяльності. Проте далеко не для кожного студента вона стає потребою у процесі професіоналізації. Розв'язання цього питання залежить від впровадження інновацій у систему вищої освіти, які відображаються в її складових:

меті, змісті, структурі, формі, методах, засобах навчальної діяльності та розвитку пізнавальної активності суб'єктів навчально-виховного процесу, що позначаються на якості навчання майбутніх спеціалістів. У зв'язку з цим постає проблема створення відповідних психологічних умов активізації пізнавальної діяльності в умовах навчання у вищій школі.

Аналіз останніх досліджень. Проблема розвитку пізнавальної активності постійно в центрі уваги науковців, оскільки її успішне розв'язання дає можливість підвищувати ефективність, результативність і якість навчально-виховного процесу. Психологічні її аспекти висвітлені у працях Л.Виготського, П.Гальперіна, В.Давидова, О.Леонтьєва, А.Матюшкіна, С.Рубінштейна, Н.Талізіні та інших. Проблема управління навчально-пізнавальною діяльністю стала предметом дослідження П.Атаманчука, Б.Коротяєва, В.Лозової, В.Онищука, Т.Шамової та інших. Основні положення сучасної теорії розвитку пізнавальної активності відображено в працях В.Вергасова, Т.Шамової, Г.Щукіної.

Мета статті. Обґрунтувати психологічні умови розвитку пізнавальної активності студентів в умовах навчання у вищій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз науково-теоретичних засад організації навчально-пізнавальної

діяльності студентів і психолого-педагогічних аспектів активізації цієї діяльності показав глибокий інтерес науковців до означеної проблеми. Вивчення наукової літератури доводить важливість забезпечення активності суб'єктів пізнання в учбовій діяльності. Науковці стверджують, що пізнавальна активність особистості – це діяльний стан, який виявляється в різнобічному глибокому інтересі до знань, прикладанні зусиль, напруженні уваги, розумових і фізичних сил задля досягнення поставленої мети. В роботах І.Підласого, Т.Шамової, Г.Шукіної звертається увага на необхідність реалізації в практиці учбової діяльності розвивальної функції навчання, забезпечення оптимального співвідношення керівної ролі викладача та самостійної роботи студента в навчальному процесі як основного компоненту активності суб'єктів навчання. Вивчаючи дане питання, кожен із дослідників робить акцент на певному аспекті пізнавальної активності. Так, М. Махмутов розглядає дане питання з боку інтраіндивідуальної структури особистості, вважаючи активність виявом вольової, емоційної та інтелектуальної сторін особистості [5]. Т. Шамова бачить її як єдність діяльності, в якій проявляється особистість самого суб'єкта навчання з його відношенням до змісту, характеру діяльності і бажанням мобілізувати свої морально-вольові зусилля на досягнення навчально-пізнавальної мети [8]. Г. Шукіна доводить, що пізнавальна активність є найсильнішим стимулом формування цілісної особистості, рівень якої залежить від розвитку інтересу в системі інших мотивів [9]. В «Психологічній енциклопедії» активність розглядають як одну з характеристик діяльності та поведінки людини, при якій активність має усвідомлений і цілеспрямований характер, відзначається діяльністю і значною стійкістю [6, с.15]. К. Абульханова-Славська зазначає, що активність – це притаманний особистості спосіб об'єктивізації, самовираження (і в діяльності, і в спілкуванні, і на життєвому шляху в цілому) у відповідності з її вищими потребами у визнанні, цінності тощо. Особистість за допомогою своєї

активності знаходить предмети, умови і ситуації задоволення потреб, регулює окремі дії і вчинки відповідним чином категоризує, моделює, перетворює дійсність [1, с.113-114]. Важливою в змісті дослідження проблем розвитку пізнавальної активності є думка Л.Божович про роль внутрішніх чинників активності: уявлень, ідей, потреб, інтересів. Дослідниця справедливо вважає, що будь-який вид соціальної активності (трудова, пізнавальна, творча тощо) залежить від потреб особистості, установок, ціннісних орієнтацій, переконань людини, тобто від характеру мотиваційної структури особистості, відтак мотивів діяльності [2]. Щодо мотивів учбової діяльності, то дослідники виокремлюють наступні: усвідомлення найближчих і кінцевих цілей навчання; усвідомлення теоретичної і практичної значущості знань; емоційність форми викладу учбового матеріалу; демонстрація перспективи в розвитку наукових понять; професійна спрямованість учбової діяльності; вибір завдань, що створюють проблемні ситуації в структурі учбової діяльності; наявність допитливості і «пізнавального психологічного клімату» в навчальній групі [4, с.266]. Таким чином, усвідомленість мотивів учбової діяльності є передумовою пізнавальної активності.

Поточніючи поняття «пізнавальна активність», дослідники вважають, що даний феномен властивий тій особистості, що виявляє готовність до самостійної діяльності у пошуку нових інформацій, виокремлення наукових проблем і знаходження шляхів їх вирішення; вміння використовувати набуті знання для розв'язання нових завдань. Тобто це – інтегративна якість особистості, що спрямована на результативну діяльність, на творчий пошук, а зрештою, на самореалізацію.

Узагальнюючи різні підходи до розуміння поняття «пізнавальна активність», можна зробити висновок, що пізнавальна активність характеризує індивідуальні особливості людини в процесі пізнання нею власної діяльності, виникає у процесі діяльності через взаємодію певних зовнішніх та внутрішніх факторів (рис.1).

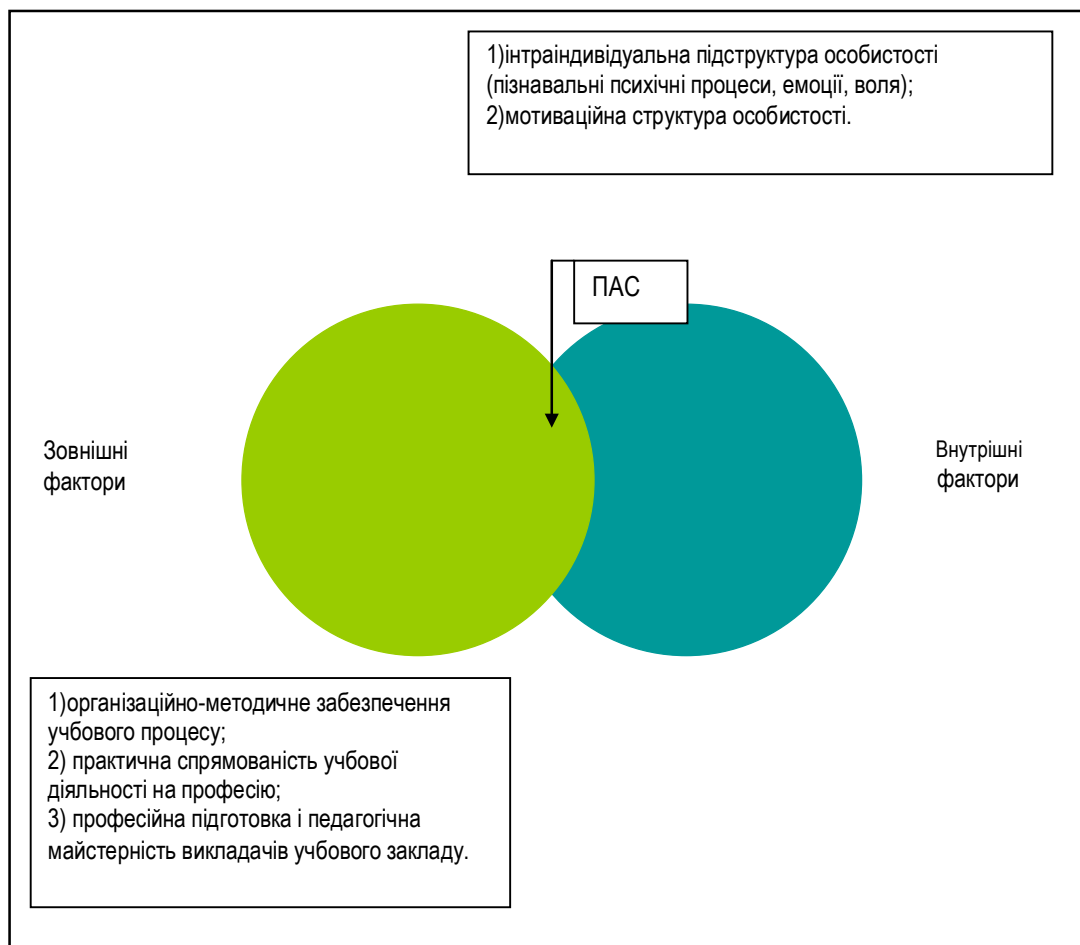

Рис.1. Чинники формування пізнавальної активності студентів (ПАС)

Традиційно активізація пізнавальної активності розглядається у зв'язку з удосконаленням методів і форм навчально-пізнавальної роботи студентів, що забезпечують його активну і самостійну теоретичну та практичну діяльність в усіх ланках навчального процесу. Не заперечуючи сказане, нам здається, що активізація пізнавальної активності має здійснюватися не тільки у напрямку до студента, а й до викладача. Це дія, що являє собою систему суб'єкт-суб'єктних взаємовпливів всіх учасників навчально-виховного процесу, результатом якої є розвивальне навчання, де важливим є пізнання шляхом самостійного пошуку, усвідомлення інформації та здатності використати отримані знання у нових соціальних умовах. Таким чином і статус викладача, що виконує навчальне навантаження, змінюється на статус дослідника, колеги. Психолого-педагогічним ефектом розвивального навчання є конструктивна взаємодія студентів і викладачів та особистісний підхід до студента у процесі вивчення навчальних дисциплін. Організація спільної учбової діяльності передбачає спільну відповідальність за її успішність, що у свою чергу вимагає від її учасників виявляти пізнавальну активність.

Активізація пізнавальної діяльності у процесі розвивального навчання стає можливою, коли викладач конструює такі проблемні ситуації, в яких звичні способи дій не дозволяють її вирішити, що примушує студентів рефлексувати. Відтак з'являються нові, об'єктивно необхідні уміння успішно досягати поставленої мети діяльності в мінливих умовах її протікання. Тому переконані, що ефективність пізнавальної діяльності студентів у навчально-виховному процесі можлива за умови актуалізації їх суб'єктності шляхом використання особистісно-зорієнтованих технологій навчання. Стимулювання розвитку суб'єктності, зокрема здатностей до творчості, до самостійного визначення напрямку своєї діяльності посилюють мотиваційно-потребову сферу, а відтак визначають спрямованість особистості, сприяють саморозвитку.

Дослідники вважають, що структура мотивів студента, яка формується в період навчання, є стрижнем особистості майбутнього фахівця [7, с.66]. Проведений нами серед студентів психологів 1 та 2 курсів Ужгородського національного університету моніторинг за методикою Реана, Якуніна щодо мотивів навчальної діяльності показав, що домінуючими мотивами учбової діяльності є наміри стати висококваліфікованими спеціалістами (89%; 80%), успішно навчатися на наступних курсах (47%; 65%), набутти глибоких та міцних знань (63%; 50%), добитися схвалення батьків та оточуючих (40%), не відставати від сокурсників (47%) та отримати інтелектуальне задоволення (37%). Аналіз переважаючих мотивів дає підстави класифікувати їх як зовнішні та внутрішні. До внутрішніх ми віднесли професійні мотиви, що відображають значення навчальної діяльності у майбутньому як фахівця своєї справи; глибину і міцність знань; отримання інтелектуального задоволення від процесу пізнання. Зовнішні мотиви виражають цінності соціального змісту: відповідати очікуванням батьків, оточуючих, отримати їхнє схвалення; одержати диплом. За отриманими результатами можемо зазначити, що серед респондентів переважають студенти з вираженою професійною мотивацією. Припускаємо, що виявлені позитивні навчальні мотиви формують відношення студентів до пізнавальної діяльності та її складової – пізнавальної активності.

Окремо хочемо зупинитися на обговоренні такого мотиву учбової діяльності як отримання інтелектуального задоволення від процесу пізнання. Дослідники П.Я.Гальперін, Н.Ф.Тализіна, Е.Д.Чернов та ін. зазначають, що в інтелектуальному розвитку людини суттєва роль належить самостійній діяльності. Її студенти виконують у відповідності зі здібностями, адекватно вимогам майбутньої професійної діяльності. Тобто, пізнавальна активність студентів пов'язана із потребою пізнання, яка здійснюється у процесі самостійної науково-дослідницької роботи, що приносить інтелектуальне задоволення, відтак сприяє особистісному та професійному розвитку.

Ми відмічали, що важливим чинником пізнавальної активності студентів є практична спрямованість учбової діяльності на

професію. Фахова підготовка передбачає набуття студентами теоретичних знань з основ наук відповідної спеціальності та спеціалізації й вироблення практичних умінь та навичок, необхідних для здійснення професійної діяльності. Зміст фахової підготовки визначається фундаментальними навчальними дисциплінами спеціальності та спеціалізації; навчальними дисциплінами фахового спрямування. При цьому пізнавальна активність студентів розглядається нами як інтегративна якість особистості майбутнього спеціаліста і є важливою умовою його самореалізації. Якщо розглядати пізнавальну активність як критерій якісної підготовки фахівця, то варто пам'ятати, що ефективність її формування залежить від оптимальної організації процесу навчання в цілому. Тому доцільно посилювати практичну спрямованість змісту курсів, зокрема циклу дисциплін для самостійного вибору студентів, частка якого у порівнянні з дисциплінами самостійного вибору вузу менша у 2,5 рази. Така практика, на наш погляд активізувала би пізнавальну активність не тільки студентства, а й викладачів, посилила науково-дослідницьку роботу. Адже високого рівня професійної майстерності й творчого підходу досягають лише за умов, коли виникає і реалізується потреба професійного саморозвитку і самовдосконалення, а також коли виявляється позитивне мотиваційно-ціннісне ставлення до себе як суб'єкта професійної діяльності.

Отже, оптимізація процесу індивідуально-професійної підготовки студентів вищих учбових закладів повинна бути максимально наближена до реальної діяльності.

Стимулом пізнавальної активності студентів є такі форми науково-дослідницької діяльності, як реферат, есе, курсові, бакалаврські, дипломні, магістерські роботи, виступи на конференціях. Під час виконання цієї діяльності виробляється самостійність, критичність висловлювання, вміння обґрунтовувати певні положення, набувається професійний досвід. Сприяють пізнавальній активності і відео- й аудіокомунікації, за допомогою котрих стало можливим організовувати інтерактивні діалоги і полілози з різних питань, через електронні носії доступними є фонди наукових бібліотек. Таким чином у процесі активного використання інформаційних засобів отримання учбової інформації підвищується пізнавальна активність студентів. Разом з тим, комп'ютер, як слушно зауважує Б.Гершунський, повинен вирішити в першу чергу проблему інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу, а саме якісного рівня інформаційної подачі навчального матеріалу, що включає системність, логічність, послідовність, чіткість, проблемність, мобільність і глибину викладу, гарантує оперативне представлення інформації такого виду (оптимальної як за об'ємом, так і за змістом), який на даний момент потрібен користувачу. Раціональна подача інформації, тобто її ущільнення, графічний вигляд, швидкий пошук в різних текстах – важливий крок до активізації навчального процесу і формування творчих здібностей, вважає дослідник [3]. Ми згодні, що нові інформаційні технології, які є носіями вдосконалених методів і засобів навчання, сприяють пізнавальній активності, проте рівень сформованості пізнавальної активності у більшості студентів залишається репродуктивним. Причини такої ситуації, на наш погляд, зумовлені незрілістю внутрішніх факторів пізнавальної активності студентів (див. рис. 1).

Висновки. Пізнавальна активність характеризує індивідуальні особливості людини в процесі пізнання нею власної діяльності, виникає у процесі діяльності через взаємодію певних зовнішніх та внутрішніх факторів. Цілеспрямоване формування пізнавальної активності студентів в процесі учбової діяльності впливає на підготовку майбутніх спеціалістів. Психологічними умовами пізнавальної активності студентів є розвивальне навчання, де важливим є пізнання шляхом самостійного пошуку, усвідомлення інформації та здатності використати отримані знання у нових соціальних умовах; утворення системи суб'єкт-суб'єктних стосунків всіх учасників навчально-виховного процесу та особистісно-орієнтовані технології навчання. Як якість особистості пізнавальна активність грає важливу роль у самореалізації.

Література

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности / Ксения Александровна Абульханова-Славская. – М.: Наука, 1980. – 335 с.
2. Божович Л.И. Избранные психологические труды. Проблемы формирования личности / Лидия Ильинична Божович / Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М., 1995.
3. Гершунский Б.С. Компьютеризация в сфере образования: проблемы и перспективы / Борис Семенович Гершунский. – М.: Педагогика, 1987. – 263 с.
4. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Евгений Павлович Ильин. – СПб: Питер, 2000. – 512 с.:ил. – (Серия «Мастера психологии»). Махмутов М.И. Проблемное обучение: Основные вопросы теории / Мирза Исмаилович Махмутов. – М.: Педагогика, 1975. – 137 с.
5. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М. Степанов. – К.: «Академвидав», 2006. – 424 с.
6. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: Навч. посіб / Зінаїда Іванівна Слєпкань. – К.: Вища школа, 2005. – 239 с.
7. Шамова Т.И. Активизация учения школьников / Татьяна Ивановна Шамова. – М.: Педагогика, 1982. – 209 с.
8. Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе: Учебное пособие для студентов пед. институтов / Галина Ивановна Щукина. – М.: Просвещение, 1979. – 160 с.

Яцина Е.Ф.

Психологические аспекты активизации познавательной деятельности

В статье автор рассматривает психологические аспекты активизации познавательной активности студентов в условиях обучения в высшей школе.

Ключевые слова: активизация познавательной деятельности, активность студентов, учебный процесс.

Yatsyna O.F.

Psychological aspects of activation of cognitive activity

The author of the article has considered psychological aspects of the activation of cognitive activity of the students of higher educational institutions.

Key words: activity, cognitive activity, students, instructor.

УДК 37.016:81

РОЛЬ ІНШОМОВНОГО ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ У ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Канюк О.Л.

У статті розглядається роль іншомовного ділового спілкування у підготовці майбутніх соціальних працівників у контексті Болонського процесу.

Ключові слова: спілкування, ділове спілкування, іншомовне спілкування, соціальний працівник, Болонський процес.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси у сфері вищої освіти європейських країн, започатковані Сорбонською декларацією від 25 травня 1998 року, що спрямовані на створення відкритого європейського простору вищої освіти, тривають. Україна є активним учасником модернізації вищої освіти, аналогічній загальноєвропейським стандартам [6].

За умов трансформації українського суспільства, нестабільності політичної, економічної, правової системи зростає значення соціальної роботи, мета якої полягає в регулюванні правових, економічних відносин людини з суспільством, наданні всебічної допомоги і підтримки кожному громадянину. Успішна реалізація завдань соціальної роботи неможлива без висококваліфікованих фахівців соціальної сфери, які повинні володіти відповідними професійними вміннями (когнітивними, конструктивними, організаційними, комунікативними та ін.). Особливо важливе значення мають комунікативні вміння, оскільки професійно-ділова комунікація є основним інструментом технології професійної діяльності соціального працівника.

Результати аналізу наукових джерел (І.Ключковська, З.Коннова, Н.Микитенко, Л.Морська) дають змогу стверджувати, що сьогодні, коли відбувається інтенсивне поглиблення міжнародних контактів України, активізація процесів європейської та світової інтеграції, володіння вміннями іншомовного ділового спілкування набуває особливого значення, розглядається як важлива складова професійної компетентності.

Сьогодні спостерігається тенденція до розширення міжнародних зв'язків у різних сферах науки, техніки, мистецтва і ви-

робництва, інтеграції України в світову спільноту, що, безперечно, вимагає оволодіння майбутніми соціальними працівниками вміннями іншомовного спілкування.

Аналіз останніх досліджень. У працях В.Г.Кременя, В.П.Андрущенка, І.В.Мороза, Т.В.Фінікова, Я.Я.Болюбаша та інших аналізується реалізація інтеграційних процесів у системі вищої освіти України відповідно до Болонської декларації. Курс України на європейську інтеграцію призводить до нових поглядів на якість і рівень життя і, в свою чергу, до нових підходів у сфері освіти і науки, до нових відносин та нових технологій навчання.

На сьогоднішній день існує суперечність між соціальним замовленням суспільства на фахівців різних галузей, які володіють уміннями іншомовного ділового спілкування, і реальним станом вирішення цієї проблеми. Причому практика показує, що сьогодні потрібні не просто спеціалісти, які можуть читати і перекладати з словником, а фахівці, які дійсно володіють іноземною мовою, можуть вільно читати наукову літературу мовою оригіналу, ефективно спілкуватися на особистісному і професійному рівнях, тобто мати навички професійно-ділового спілкування.

Метою цієї публікації є розкриття сутності іншомовного ділового спілкування у підготовці соціальних працівників у контексті Болонського процесу.

Виклад основного матеріалу. Успіх професійної діяльності представників багатьох професій в значній мірі залежить від їх уміння спілкуватися. В першу чергу це стосується професії педагога, психолога, соціального працівника. Спілкування в соціальній роботі має свої специфічні види і форми. Даний феномен можна розглядати як процес взаємодії соціального працівника в широкому значенні і його колег та клієнтів, в якому акумулюються такі специфічні складові, як взаєморозуміння, відносини, які формуються між комунікантами, взаємовплив, взаємодія, обмін інформацією.

В силу своєї специфіки як засобу професійної діяльності со-